

Panium - Ñeentel bi

Benn Bokk

Jeff Pippenger

2025-03-04

Ci jamono Panium, am na liggéeyandoo sosooë bi ci diggante Antiochus Magnus ak Philip bu Macedon. Xare bi moom, Antiochus moo ko gëna jëfandikoo jub ci kaw xale bi Ptolemy V; te Philip jox na cër ci melokaan wu ne, ndax ay xareem ci yeneen bérab yu nguur gi tere na yeneen xarekat yu ñëw di dimbali buur bu xale bu Égypte bi. Loolu tekki ne Putin, buur bu bëj-gànnaw bu mujj bi—mi ñu misaalale ak buur bu xale bu Égypte bi (xale di tekki, ci waxu yonent, maas gi mujj)—dafa daanu ci loxoy Trump, mi ñu wone ni mooy Antiochus Magnus, mi daanu Ptolemy V ca Panium, te itam ni Reagan daan naa URSS bi ci 1989.

Filib mooy “ku bëgg fas” la, te “fas yi” daan nañoo tegtal dooley xare ak dooley koom-kom ci benn yoon. Fas yi dañuy rii j sareet yi, ñu war leen ci xarekat yi, te itam fas yi dañuy yóbbu alal yi ba ca marse bi. “Fas yi” mooy misaal bu “sareet yi, gaal yi ak wari fas yi,” te loolu mooy misaal bu njëkk bi ñuy jëfandikoo ngir Amerik ci diggante ndimbalam ak buur bu bëj-gànnaw, ni ñu ko tëral ci aaya ñent-fukk.

Nijaayu Trump am na àndandoo yi am ñaari melo ci Philip bu Macedon ak Herod Philip mi doon Tetrarque. Su fekke ne mooy Herod Philip walla Philip bu Macedon, misaal mi dafay jëfandikoo ngir teg ci kenn ku bëgg kàttan gi ñu ko jox, muy bu bawoo ci César walla ci Antiochus, ku nekk ci yoonam. Philip bëgg fas yi, te benn Philip bawoo na ci Macedon, réew mi yoroon wàll wu digg ak wu sas ci nguurug Alexander the Great.

Dafa doon moo nekkoon réewam juddu, buur gi mu donn ci baayam, Philip II, ak taxawaayu njàppandikookam ngir yómbal ndolli nguuram gu yaatu. Mi ngi nekk ci bëj-gànnaw Giriis, Maseduwaan moom dafa wéy ci nekk xolub politig ak xolub kàttan gu xare, fa Aleksaandar juddoo (ca Pella, 356 BC) te màggé; te moom la ko joxoon yëf yi njëkk, nit ñi, ak taxawaayu dogal yi taxoon mu man a yëngu ci ay ndamam. Ci dëgg-dëgg, Maseduwaan mooy doon xolub nguurug Aleksaandar—boppu njàlbéenam, dooleel xareem, ak réew mi sampoon màndargaam ni buurub Maseduwaan, doonte nguuram yaat ba weesu dayooy diggam.

Maseduwan mooy wiir bu bëj-gànnaw ci nguur gu ñeenti cër yu Aleksendar. Kon, benn Filib mooy Tetraark bi, maanaam “ñeenti ci benn cër,” te beneen Filib mooy “benn ci ñeenti” ngir ñeenti ngelaw yi ci mbooloom nguur gu Aleksendar woon bu jëkk.

Erood dafa mel ni gant gu sell mi. Esayu, sàñq wu jur ci Erood, bàyyi na sa ndonou juddu. Ca njàlbéenu jaar-jaaru benn xeet bu Yàlla tànn ngir kóllère, Esayu nekk na màndarga ñiy bañ kóllère gi Kirist dee ngir dëggal ko. Ca bérab boobu sax, bi Yàlla bëggoon yaatal ay nitam yu tànn ci kóllère ba nekk fukki giir ak ñaar, Esayu fippu na. Ca mujjug Israayil gu yàgg ga, ba ca bant ba Yawut ya waxe ne amuñu “benn buur bu dul Seesar,” xeetu Yawut ga nekk na ca mujj ga màndarga li Esayu doon waxtaan ci njàlbéen ga. Garab giirug Erood dafay jóge ci sàñq Esayu ak

Yawut ya, mooy sàñq su màndargaal nit ku fippu di tasakat kóllère ci njàlbéen ga, ak xeetu kóllère gu fippu ci mujj ga.

Erodd bu Mag mi daan njég yi taxoon Yuusufa ak Mariya ñëw Betleem, te kenn ci ñetti doomam yi, Erodd Antipas mi di doomu Erodd bu Mag, moo nguuruwoon jamonoy bant ba. Waxtu dundug Almasi bi dale ci juddoom ba ba ci deenjam, njabootu Erodd a ko melal ci misaal; noonu mooy wone ne jaar-jaaru wax jii mooy jamonoy seetsi ga ñu ñëwe woon ci ñi Yàlla tànn, seetsi googu nag, Yawut yi ci ñaari yoon gisewulñu ko.

Erod Bu Màgg bi rey nit yi ngir wàll juddug Yeesu, noonu mu delloo jaar-jaaru juddug Muusaa ba Misra di rey xale yi. Jëf ju njëkk jii ci mbubb nit ñi moo doon jéem a rey kiñaan biñ doon séentu, te jëf ju mujj jii ci mbubb nit ñi moom itam moo doonaat jéem a rey kiñaan biñ doon séentu. Ñaari fukki junni ak ñent-fukki ñent junni ñi di woy woyu Muusaa ak Buuru-Kàttan bi, te ci waxu yonent yi “woy” dafay tegtal expérience bu nit dund. Ñaari fukki junni ak ñent-fukki ñent junni ñi dund nañu ci jamono ju yor xew-xew yu mel ni seen bopp. Benn ci yooyu xeetoon ngir àggasi na 22 Samwiye 1973, ba Aji-Mbooloom Attekaay bu Kawe bi joxe àtte buy maye njébbanaay ci États-Unis d’Amérique. Ci juróom-ñent-fukki at yi topp, lu war a tollu ci 66 milyoŋi doom yu manoon a nekk bopp ci ñaari fukki junni ak ñent-fukki ñent junni ñi, rey nañu leen jaarale ko ci njébbanaay bu nguur gu fédéral gi sàmmal.

Kàttan mi ngi màndarga dooley xare.

Rabba ga ma gis woon, mel ni ci leopard, te ay tànkam mel ni tàñki urs, te gémminam mel ni gémmini gaynde; te dragon bi jox na ko dooleem, ak gangunaam, ak sañ-sañu réy. Revelation 13:2.

Njaay mi, maanaam Room bu yàlla-yàlla, moo joxoon papaas bi ñetti mbir, maanaam “dooleem, ak toogukaayam, ak sañ-sañ gu mag.” Ci aaya fukki ak ñaar bi, Etazini, rab wu suuf wi, dañu ko wone muy jëfandikoo bépp “doole” bu rab wa ci kanamam am. Waaye baat bi ñu tekki ne “doole” ci aaya ñaar bi boppul ak baat bi ñu tekki ne “doole” ci aaya fukki ak ñaar bi. Ci aaya ñaar bi, “doole” mooy G1722: maanaam ci kanam (bu dëgg mbaa ci misaal): ci présence bi (gis-gis bi) cúa.

Baati “kàttan” bi ci sarax 12 mooy beneen baat bu Gereg.

Te moom dooley bépp kàttanu ci kanamam, di tax suuf si ak ñi ci dëkk ñépp màggal bépp bu njëkk ba, moom mi gaanaam gu rey woon wér. Njàlbéen 13:12.

Baatu “kàttan” G1832 fii mooy, (ci tekkiinu mën); ngénéel, maanaam, doole ju ñu dénk: sañ-sañ, yoonu nguur, sañu yéen, kàttan, deret, doole. Baatu “kàttan” bi nekk ci ayu fukki aari saar bi moo xamle ne mala suuf bi mooy sañ-sañu mala géj bi ñu ko dénk — États-Unis mooy kiy wuutu te di taxawal mala géj bi. États-Unis dafay jëfe mboolem sañ-sañ bi ñu dénk mala bu njëkk ba. Ci saar ba ñaareel, Room gu bokkoon ci dëkkandoo ak buur yi jox na papaas gi ñetti mbir. Clovis jox na papaas gi ay kàttanam yu soldaar ak yu alal atum 496 ca xareb Tolbiac. Constantine joxe na “toogu” nguur gi atum 330, te Justinian sant na ci ab yoonu buur atum 533 ne poob bi mooy kiy yedd heretik yi te mooy boppu kërki yi. Clovis ci 496 dafa mel ni Reagan ci 1989. Reagan dafa mel ni Trump.

Ci xamne Gregory of Tours (mi bind ci ngir fan yu mat ñatt-fukk at gannaaw), Clovis dafa doon réer xeex bi te, ci njàqare gu metti, mu woo Yàlla bu Katolik ngir ndimbal. Jabaram, Clotilde, nekkoon buur-bu jigéen bu Burgondie, te moom Katolik la woon, di ko ñaax ci saa si mu dellu bàyyi bokk ci ñaareel yoonu yàlla yu dëgërul. Clovis fas na gént ne su mu nottee, dina jàpp Katolisism. Njálbéen gi soppeeku na—xanaa ci ndimbal gu Yàlla walla ci pexe xare bu mat sèkk—and Clovis dafa daan Alemanni yi, rey seen buur ba, tas seen mbooloo xarekat yi. Ku jub ci kàddoom, mu soppi ngir jàpp Katolisism te ñu sóob ko ci ndox mi, te ci cosaan ñu di ko joxe bésub Noël 496 ca Reims, ci loxob Bishop Remigius (St. Remi).

Soppiku gis a doon yoonu soppe bu mag, tax mu nekk buur bu njëkk bi ci diggante njiitu Germaanik yi te doon Katolig (du ni Visigot yi walla Ostrogot yi yu doon Kiristaanu Ariyen). Loolu boolee Farank yi ak Këramu Room, te mu jariñu ci ndimbalum nit ñi Gallo-roman ak baamtu Papa bi. Sòobu ndoxum ngëm gu Klovig gii, lu bari gis nañu ko ni mooy “juddug Faraas” ci misaal, ngir mu nekk réewum Katolig, te mu wuutu ci yeneen nguur yu barbar yi yor Ariyanis wala bokk ci ñaari yooni bokk-penn. Moo tax Katoligis waxee ci Faraas ne mooy “taaw bu njëkk bi ci Këramu Katolig,” te itam “doom ju góor-góorlu ji gën a mag ci Këramu Katolig.”

Bi Clovis nekk doole gu papaat bi mujj ci 496, mu doon misaal bu Reagan, mi nekk doole ju waral papaat bi ci 1989. Ci nettali Reagan ak baabuur-buur Room Pope John Paul II, dañoo sos benn mbokk gu nëbbu ngir wàññi buur bi dëkk-saalum. Dale ci 1798 ba ci yoonu Dibbër, jigéen ju bon ju Tir nëbbu na, te mooy jigeen ju bon jooju sax, ji delloo cosaanam ba ci Macedon, nguur gi gën a nekk ca bëj-gànnar. Moom mooy buur bi ca bëj-gànnar, ci naataange waxu yàlla mu nëbbu, waaye mu ngi sax di wax ne du man a juum.

Pàppa bi itam diir na ñi “bàyyi kóllère gi,” te doonte ne, ci waxu yonent yi, ñoom dañoo nees ci biir ñetti xare yuñu defe woon ci turu beneen; waaye ci mujj dinañu feeñ ci jaar-jaaru xareb Panium. Ci soppi gu nekk diggante Room bu Nguur gu Mag ak Room bu pàppa, Daniel di won kañ la Room bu pagan doon agsi ci mujjug jamono ji mu amoon ni moom mooy ñeenteelu nguur gi ci waxi yonent yi ci Biibël.

Ndax ga yu Chittim dinañu dikk ci moom; moo tax dina metti xol, dellu, te am mer ci kóllère gu sell ga; noonu lay def; waaye dina dellu itam, te bokk xel ak ñiy bàyyi kóllère gu sell ga. Daniel 11:30.

Ci wax bi ne: “ñi bàyyi kóllère gu sell gi” mooy kërgëm-katolik bi. Ñi bàyyi kóllère gu sell gi, ñooy kërgëm gu Pergamóo gu Yowaana mi jot Peeñ gi wax, kërgëm gu jëfandikoo déggandoo ak àddina, te ni Pool waxe woon mooy gi daan na dàqulu balaa nit ku bàkkaar bi feeñ. Katolisism mooy ñi bàyyi kóllère gi, ni ko melal ne ci xare bi ñu indi woon ci Kaddug Yàlla, ak itam dibéer ba juróom-ñaareel ba, te ñoom ñaar ñépp dañu leen doon teg ci xare yu yokk-yokku doora ca jamono Constantine ba jëm kanam. Ca njëlbéenu saraxalekat fukki ak benn ci bopp bi, “kóllère gi” dees na ko faatale itam.

Te xol yi buuru ñaari buur yii dinañu yéene njubadi, te dinañu wax fen ci benn ndab; waaye du am njariñ, ndaxte mujj gi mungi di nekk ci waxtu wa ñu dogal. Noonu dina dellu ca réewam ak alal yu bari; te xolam dina jublu ci kóllère gu sell gi; te dina def jëf yu mag, ba noppi dellu ca

réewam. Ci waxtu wa ñu dogal dina dellu, jëm kueleer; waaye du mel ni bu njëkk ba, mbaa ni bu mujj ba. Daniel 11:27–29.

Ci ay aaya, “moom” dellusi ci suufam, te gannaaw loolu mu dellusiwaat ci suufam. Ñaari dellug yi tektal nañu ñaari ndam yu toppoon benn dellu gu am ndam bu mag ci dëkkub Rooma. Ki jëkk mooy xareb Actium ci atum 31 laata Kirist, ci kaw Antuwan ak Kileopatara, te ñaareel bi mooy gannaaw yàqug Yerusalem ci atum 70 gannaaw Kirist. “Waxtu wa ñu dogal” bi nekk ci ay kàddu yooyu mooy atum 330, mi xamle jeexital “waxtu” gu yégle ci saar wi ñaar-fukk ak ñeent, te muy tollook ñetti téeméeri ak juróom-benn-fukk at.

Ñaari buur yi wax fenn ci benn ndab li ñuy def lañu ko def balaa “jamono ji ñu dogal,” “ndaxte mujj ga dina nekk ci jamono ji ñu dogal.” Laaj bu war a seetlu mooy li aaya bi di tekki bi mu waxee ne: “Noonu dina dellusi ca réewam ak alal yu bare lool?” Ndax dafa tekki ne ci jamono ji ñu dogal, noonu dina dellusi; walla ndax dafa tekki ne bu ñaari bi waxee fenn ci ndab li, noonu dina dellusi, te kon delluwaayam mooy balaa jamono ji ñu dogal.

Uriah Smith jàpp na ne ñaari dellusi yooyu mooy atum 31 baataxal Kirist ak 70 Gannaaw Kirist, te loolu di tegtal ab jaar-jaaru nettali bu jiitu atum 330, muy waxtu wi ñu jàppal. Smith fësal na it ne “dellusi” bi ci wërsëg 29 am na gannaaw 330, te nekkul lu am ndam ni dellusi yi toppoon xareb Actium ak Yerusalem. Li loolu di tekki mooy ne bala waxtu wi ñu jàppal, am na fa ndaje bu ñuy waxe fen, te loolu toppu ci benn ci ñaari buur ya doon wax fen, muy dellu ak alal ju bare lool, ba noppi jublu ci kóllëre gu sell gi, def jëf yu am solo, te dellu ci atum 330, muy waxtu wi ñu jàppal.

Noonu mu topp ci bëj-gànnar, waaye loolu du mel ni xareb Actium mbaa ni yàqute Yerusalem. Jaar-jaaru at 70 gannaaw juddu Kirist gi ci ay kàddu yooyu dafay wone mujju nit ñi Yàlla tànn ngir kóllëreem, ñoom ñi ñu tegtal ci wax ji ak “kóllëre gu sell gi.” Ci sarax fukki fan ak juróom, Room gu bakkuloon ak ngëm am na xam-xam ak ñi dëddu kóllëre gu sell gi. At 70 gannaaw juddu Kirist gi moo doon mujju Israayil gu yàgg ga, gu dëgg te di lu mat sëkk, ngir doon askanu kóllëre Yàlla, te sarax fukki fan ak juróom mi dafay jàngale jaar-jaaru màndarga ñenti téeméeri at gannaaw at 70 gannaaw juddu Kirist gi. Ñi dëddu kóllëre gi ci jaar-jaar gi sarax fukki fan ak juróom di tegtal, ñoo di ñi dëddu kóllëre ga Yàlla ak ay nitam yu Kiristaan dugg. Room bu Bàppa bi mooy kërgeem gi ñuy tegtal ci ñi dëddu kóllëre gu sell gi ci sarax fukki fan ak juróom.

Ndax ga yu Chittim dinañu dikk ci kawam; moo tax dina metti xol, dellusi, te am mer ci kóllëreg sell gi; noonu la koy defe; waaye dina dellusi, te bakk xel ak ñiy dëddu kóllëreg sell gi. Daniel 11:30.

Wers ñaar-fukk ak juróom-ñent bi indi nu ci atum 330, mooy jamono ji ñu dogal woon te mu am doxal bu matale ko Constantine bi mu yóbbu kër gu mag gi ca Konstantinop. Ci waxtu jooju, Room gu bakk ak ña dul Yàlla dañu koy xëcc ci xareb bëj-gànnar bu du am ndam ni ko Actium ak Yerusalem nekkoon. Noonu itam ci wers ñett-fukk bi, ñu daan Room gu bakk ak ña dul Yàlla loolu la Genserik song, moom mi tàmbalee xareem ci géeg gi jóge ca Chittim, bi ñu xam tey ne mooy Carthage. Xare bii ci kaw Room gu bakk ak ña dul Yàlla feeñoon na itam ni trompet bu ñaareel ci juróom-ñaari trompet yi nekk ci téereb Peeñ gi. Ñetti kàttan yi jëkk ci yooyu trompet yóbbuñu Room gu sowu-jant bi ba ci jeexitam ci 476. Ci yooyu ñetti trompet yu jëkk ya, trompet bu ñaareel

bi, mooy gaal yu Chittim yi, moo gëna metti woon, ndaxte Genseric jëlon na saytu gééj yi, te alalu Nguuru gi wow na ba wow.

Bi gañu ko jànkonte te metti ko ndax gaal yu Chittim yi, mu dellu te am mer ci kóllëre gu sell gi. Loolu mat na ci jaar-jaaru nettali bind bi jiitu yokkute papaas bi ci atum 538, jaarale ko ci xare ak Kàddu Yàlla. Gannaaw loolu mu dellu te am “xam-xam ak ñi bàyyi kóllëre gu sell gi.” Jëfandoo boobu diggante Room bu pagan ak Room bu papaas mat na ci atum 533 ak yoonu ndigal bu Justinian. Saar bi ci topp, mooy saar fukki ak benn, teg na ba noppi ni Room bu pagan “mettewoon.” Ci 2 Thessalonik, Pool jàngale ne Room bu pagan “tény” na woon papaas bi ngir mu bañ a jël nguur gi ci atum 538. Gannaaw bi ko mettee ndax teginu xare gu jóge ci gééj yi te yàq ekonomi nguur gi, mu am mer ci kóllëre gu sell gi, teg ci topp am xam-xam ak ñi forsake kóllëre gi. Ci saar yi ci topp, “loxo-xare yi,” yi di firndeel kàttan gaññ ci papaas bi ci atum 496 jaarale ko ci Clovis, daldi jóge te sobal bérab bu sell bu doole bi, mi ci taarix di dëkku Room; te noonu Room bu pagan di dindi diiney paganism bi (daily) ci réew mi, te wuutu ko ak Katoligis, ba noppi ñu teg papaas bi ci gàngune gi ci atum 538.

Bi kërqi ndigal 538, papauté bi am yeneen seede yu wax ci yoonu nebbu, te itam seede yu taarix buy mel ni ñaari aaya yi nuy xalaat. Atum 538 dafa am misaal ci 31 BC ak xareb Actium. Ci Daniel saar 8, aaya 9, Roomu pagan dina noot ñetti tere yu geografik ngir jël gàngune suuf si. Bi jëkk mooy Siri ci penku, topp Judaa ak Yerusaleem, gannaaw loolu Misra ci xareb Actium. Roomu papal itam dina am ñetti geeni yuñu dindi, te ñetteelu bi mooy Got yi ñu dàqee dëkkub Room ci 538. Roomu pagan ak Roomu papal dañuy joxe ñaari seede yu wone ne xareb Actium méngoo na ak 538, te 538 dafa tekki yoonu dibeer bi ci États-Unis, ba fa Roomu jamono jii di nguuru ak kàttan gu mat sëkk ba kera bañug nattu gi tëj.

Nun dafa jeexital bu ñuy wax ci ayet yu ñaar-fukk ak juróom-ñaareel ba ñaar-fukk ak benn-fukki.

Ci mbind mi, dinanu jàppale ci ay kàddu yooyu te tàmbali liggéeyu méngale pàcc bi ak jaar-jaaru waxi ay kàddu fukki benn ba fukki juróom.